

Sophie van der Meulen

3616878

Waar komt het werkwoord?

**Transfer vanuit de
moedertaal bij Poolse
kinderen met
Nederlands als
tweede taal**

Bachelor Eindwerkstuk

Bachelor opleiding Liberal Arts and Sciences

Uitgevoerd bij Nederlandse taalkunde

Departement Nederlandse Taal en Cultuur

Universiteit Utrecht

Januari 2014

Sophie van der Meulen

3616878

Begeleider: Dr. Marjo van Koppen

Nederlandse Taalkunde

Departement Nederlandse Taal en Cultuur



Universiteit Utrecht

Abstract

Dit onderzoek kijkt naar de invloed van de moedertaal in het gebruik van de juiste woordvolgorde door Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. Na een uiteenzetting van het Nederlands als tweede taal en de verschillen tussen het Pools en het Nederlands, zijn drie hypothesen opgesteld. Deze hypothesen zijn getest aan de hand van een corpus. Alle drie de hypothesen worden door de resultaten ondersteund. Er is bewijs voor het voorkomen van positieve *transfer* in het gebruik van hoofdzinnen, negatieve *transfer* in het gebruik van bijzinnen en een duidelijke voorkeur voor het gebruik van hoofdzinnen. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat de moedertaal zowel een faciliterende als hinderende invloed kan hebben, afhankelijk van de grammaticale overeenkomst met de tweede taal.

Voorwoord

Dit onderzoek begon met een moeizame zoektocht naar een onderwerp dat zowel groot als klein genoeg was voor een scriptie. Groot, omdat het de werkvelden van zowel mij als mijn begeleider moest combineren en klein, omdat het haalbaar moest zijn als individuele scriptie. In het Nederlands als tweede taal voor Poolse kinderen heb ik het uiteindelijk gevonden. Na tien weken van hard werk, met hoge pieken en diepe dalen, is dit het eindresultaat: mijn bachelor scriptie.

Mijn dank gaat uit naar Loeka van der Kooij voor het gebruik van haar corpus. Ook wil ik graag mijn begeleider, Marjo van der Koppen, bedanken voor haar hulp in het zoeken van een onderwerp, haar feedback en begeleiding in het schrijven van deze scriptie. Daarnaast bedank ik mijn ouders, zusje en overige familie voor hun steun en eindeloze interesse. Jullie zijn een geweldig klankbord geweest. Als laatste gaat mijn dank uit naar mijn jaarclub en vrienden voor hun geduld wanneer ik gestrest was en hun begrip wanneer ik weer eens geen tijd voor ze had. Zonder al jullie hulp was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Inhoud

1. Inleiding	6
2. Theoretisch kader	8
2.1 Tweede-taal verwerving bij kinderen	8
2.2 Nederlands als tweede taal voor Turkse en Marokkaanse kinderen	12
2.3 Contrastieve analyse	14
2.4 Hypotheses	15
3. Methode	17
4. Resultaten	19
4.1 Hoofdzinnen	20
4.2 Bijzinnen	20
4.3 Vermijding	21
5. Conclusie	22
6. Discussie	24
Referenties	26
Bijlage 1	27
Bijlage 2	37

1. Inleiding

Sinds het toestaan van vrij verkeer van werknemers binnen de EU in 2007, is het aantal Poolse arbeidsmigranten in Nederland sterk toegenomen. In 2011 werden zij zelfs de grootste groep allochtone immigranten in Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). Bij arbeidsmigratie gaat het om volwassen migranten, maar door de hereniging met de familie en permanente vestiging is het aantal Poolse kinderen in Nederland ook toegenomen. Dit leidt tot een instroom van kinderen met Pools als moedertaal in het Nederlandse onderwijs. In 2009 waren dit ongeveer 6600 kinderen in de leeftijd 4 tot 11 jaar (Sociaal Cultureel Planbureau, 2011). De helft van de Poolse kinderen stroomt in aan het begin van de basisschool (groep 1 en 2) en spreekt geen tot weinig Nederlands (Sociaal Cultureel Planbureau, 2011). De aantallen in het voorgezet onderwijs is beduidend kleiner, ongeveer 3200 in 2009. Van deze kinderen presteert 42% op havo/vwo niveau, dit percentage is vergelijkbaar met dat van autonome kinderen (Sociaal Cultureel Planbureau, 2011).

De Poolse immigranten hebben de plek van Turken en Marokkanen overgenomen als grootste groep immigranten in Nederland. Naar de talige integratie van Turken en Marokkanen in Nederland is veel onderzoek gedaan. Onder andere naar de invloed van moedertaal op het leren van Nederlands als tweede taal bij kinderen. Het Pools is een relatief nieuwe taal in Nederland en verschilt in meerdere opzichten van het Nederlands.

Dit onderzoek zal kijken naar de invloed van de moedertaal bij de productie van Nederlands door Poolse kinderen. Het is daarbij niet haalbaar om naar alle aspecten van de taal te kijken. Het Pools verschilt van Nederlands met betrekking tot de plaats van het werkwoord in de zin. Eventuele invloed van de moedertaal zou door dit verschil naar voren kunnen komen. Daarom ligt de focus in dit onderzoek specifiek op woordvolgorde. Met dit onderzoek wordt geprobeerd antwoord te geven op de volgende vraag:

Welke invloed heeft de moedertaal op de woordvolgorde in het gebruik van Nederlands als tweede taal bij Poolse kinderen?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet eerst gekeken worden naar de invloed van de moedertaal op het leren van een tweede taal in het algemeen. Daarna worden de specifieke problemen die voor kunnen komen bij Nederlands als tweede taal uit elkaar gezet. Dit wordt gedaan aan de hand van eerder onderzoek naar Nederlands als tweede taal voor kinderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Vervolgens zal in een contrastieve

analyse worden gekeken naar de verschillen tussen het Pools en het Nederlands met betrekking tot woordvolgorde. Aan de hand van dit theoretische kader worden hypothesen opgesteld over het taalgedrag van Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. Een analyse van een corpus van semi-spontane uitingen van Poolse kinderen zal vervolgens gebruikt worden om deze hypothesen te toetsen. De onderzoeksresultaten worden besproken en aan de hand van deze resultaten worden de hypothesen aangenomen of verworpen. Vervolgens wordt een conclusie geformuleerd en de hoofdvraag beantwoord, waarna eventuele verbeterpunten van het onderzoek aan bod komen in de discussie.

2. Theoretisch kader

Om de invloed van moedertaal bij Poolse kinderen te kunnen onderzoeken, moet eerst gekeken worden naar de algemene processen bij het leren van een tweede taal. Het is hierbij belangrijk om onderscheidt te maken tussen “tweede taal” en “vreemde taal”. Een vreemde taal wordt in het eigen land geleerd, alleen door middel van instructie. Een voorbeeld hiervan is het leren van Frans op de middelbare school in Nederland. Een tweede taal daarentegen wordt geleerd in de omgeving waar deze taal gesproken wordt, vaak gaat het daarbij om een combinatie van natuurlijke verwerving en instructie (Nortier, 2009). In dit onderzoek wordt uitsluitend gekeken naar de verwerving van een tweede taal door een combinatie van instructie op school en natuurlijke verwerving door contact met de Nederlandse taalgemeenschap.

2.1 Tweede-taalverwerving bij kinderen

Tweetaligheid bij kinderen is een complex probleem, dat zowel positieve als negatieve effecten kan hebben. Een negatieve invloed is te zien bij “subtractieve tweetaligheid”, wanneer de moedertaal niet voldoende wordt ondersteund en de tweede taal wordt geforceerd. Dit komt vooral voor bij minderheidsgroepen wiens moedertaal een laag prestige heeft. In het ergste geval heeft subtractieve tweetaligheid “dubbel semilingualisme” tot gevolg. Dit houdt in dat de spreker beide talen onvolledig beheerst (Appel & Vermeer, 2000). Dit is een risico voor Poolse kinderen die in het Nederlandse onderwijs instromen, waar enkel het Nederlands wordt aangeboden. Hoewel ze thuis contact hebben met hun moedertaal via de ouders, is er op school geen ondersteuning.

Een beter proces is “additieve tweetaligheid”, waarbij een tweede taal wordt aangeleerd, terwijl de moedertaal voldoende wordt ondersteund. In dat geval kan de tweetaligheid zelfs positieve gevolgen hebben voor de cognitieve ontwikkeling, zoals het loslaten van nominalisme en een vervroegd begrip van abstractie. Dit betekent dat ze het idee dat het concept en de naam onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, loslaten. Tweetalige kinderen leren al snel dat een object of concept verschillende namen kan hebben (Appel & Vermeer, 2000).

Er zijn twee verschillende soorten van taalverwerving, simultaan en successief. Simultane taalverwerving betekent dat het kind beide talen gelijktijdig heeft geleerd. Daarnaast houdt successieve taalverwerving in dat het kind pas met de tweede taal in aanraking komt, wanneer de moedertaal al is verworven, rond het derde jaar. De leeftijdsgrens van drie jaar is flexibel, door grote verschillen in taalvaardigheid onder kinderen.

Het verloop van de verwerving van een tweede taal is vergelijkbaar met dat van de eerste taal. Een groot verschil is het beginstadium, tweede-taalverwervers hebben immers al (een deel van) hun cognitieve ontwikkeling doorlopen. Het taalgebruik in de tweede taal verandert, net als bij de eerste, van een zeer beperkt naar steeds ingewikkelder systeem. Dit kan worden aangeduid als “tussentaal”,

bestaande uit verschillende stadia (Appel & Vermeer, 2000). Deze stadia zijn geen “fout” gebruik van de doeltaal, maar enkel stappen in de goede richting.

In het begin van de ontwikkeling is het syntactische materiaal van tweede-taalverwervers beperkt. Ze beginnen met het gebruik van één- en tweewoordzinnen met simpele constructies en minimaal gebruik van werkwoorden. Oorzaak en gevolg wordt gekenmerkt door een korte pauze, waarbij eerst achtergrond informatie wordt gegeven om de specifieke informatie te kunnen interpreteren. Een voorbeeld hiervan is de volgende zin:25

“Emel (= Ayla’s jongere zusje) huult, omdat vallen”. (Appel & Vermeer, 2000)

Vervolgens neemt het aantal syntactische elementen snel toe en worden zinnen ingewikkelder. Hierbij is de correcte plaatsing van het werkwoord vaak moeilijk voor tweede-taalverwervers. In eerste instantie wordt alleen de infinitief gebruikt en aan het einde van de zin geplaatst. In een later stadium wordt gebruik gemaakt van vervoegingen van het werkwoord “gaan” als hulpwerkwoord. Vervolgens komt het hoofdwerkwoord op de tweede plaats in de zin, hoewel het nog niet altijd verbogen wordt. De complexiteit van zinsconstructies en bijzinnen ontwikkelt zich veel sneller bij de verwerving van de tweede taal dan bij de eerste. Wanneer er specifiek naar het Nederlands wordt gekeken is het deze complexiteit die regelmatig tot fouten in woordvolgorde leidt. Daarnaast zijn het gebruik van lidwoorden, woordvolgorde en het woord “er over het algemeen struikelblokken voor sprekers met Nederlands als tweede taal (Appel & Vermeer, 2000).

Naast specifieke problemen die het Nederlands oplevert als tweede taal, kunnen fouten ook te wijten zijn aan de invloed van de moedertaal. Kinderen hebben na hun vroegste jeugd immers al een taalsysteem verworven en deze kennis kan zowel positieve als negatieve invloed hebben bij het leren van een tweede taal. Zo kan de moedertaal steun bieden, omdat veel talige elementen al bekend zijn. Overeenkomsten kunnen echter ook problemen opleveren, bijvoorbeeld wanneer vergelijkbare woorden een andere betekenis hebben (Nortier, 2009). Over de invloed van de moedertaal op de tweede taal zijn verschillende theorieën ontwikkeld. Uit de jaren '50 en '60 stamt de zogenoemde transfertheorie (Appel & Vermeer, 2000).

Deze theorie gaat ervan uit dat de moedertaal een belangrijke invloed heeft op de verwerving van de tweede taal. De al bestaande taalkennis van de moedertaal wordt overgenomen in het gebruik van de tweede taal. Talige elementen worden in feite gekopieerd. Bij positieve *transfer* is de overgenomen vorm van de eerste taal ook juist in de tweede taal. De verwerving van de betreffende structuur zou dan ook makkelijker moeten gaan, omdat er in feite niets nieuws hoeft te worden geleerd. Er is echter sprake van negatieve *transfer*, wanneer er een structureel verschil is tussen de beide talen. Negatieve *transfer* leidt dus tot fouten, door onterechte overname. *Transfer* kan in alle talige gebieden voorkomen. De theorie is sterk beïnvloed door het behaviorisme en zag taalgedrag als een soort gewoonte. Een spreker was gewend om de grammaticale structuren van de moedertaal te gebruiken.

Bij het leren van een nieuwe taal moest het gebruik hiervan, als een soort gewoonte, afgeleerd worden. De gewoonte om bepaalde structuren te gebruiken zouden de oorzaak zijn van fouten in de tweede taal (Appel & Vermeer, 2000).

In de jaren '70 bleek dat deze theorie niet alle fouten die gemaakt werden door tweede-taalverwervers kon voorspellen of verklaren. Dit leidde ertoe dat de theorie in diskrediet kwam en deels werd verworpen. In de jaren '80 werden verschillende nuancerings in de theorie aangebracht. Daarna werd de theorie niet meer als algemeen verklarend beschouwd, maar als één van de factoren in tweede-taalverwerving (Appel & Vermeer, 2000).

De belangrijkste nuancerings hebben betrekking op de leeftijd van de tweede-taalverwervers en de gebieden die het gevoeligst zijn voor *transfer*. Uit onderzoek kwam naar voren dat negatieve *transfer* vooral voorkomt bij oudere tweede-taalverwervers en voornamelijk in de fonologie. Daarnaast is ook de typologische afstand tussen de moedertaal en de tweede taal in overweging genomen. Hieruit blijkt dat negatieve *transfer* vooral een rol speelt bij typologisch vergelijkbare talen (Appel & Vermeer, 2001). De zelf waargenomen afstand is hierin belangrijker dan de absolute verwantschap van de talen. Een hiermee samenhangende factor is de gemarkeerdheid van talige elementen. Ongemarkeerde elementen blijken gevoeliger voor *transfer* en worden sneller overgenomen dan gemarkeerde elementen (Benson, 2002).

Naast deze nuancerings hebben taalwetenschappers zich opengesteld voor de mogelijkheid dat de invloed van de moedertaal niet per se naar voren hoeft te komen door *transfer*. Een alternatieve invloed van de moedertaal ligt in vertraging van de verwerving van de tweede taal. De transfertheorie haalt zijn kracht uit een logische redenering. Het voorspelt een effect van moedertaal die men zich goed voor kan stellen. De zwakte lag echter in het absolute karakter van de theorie. De eerder genoemde nuancerings hebben de theorie weer aannemelijker gemaakt (Appel & Vermeer, 2001). Tegenwoordig is algemeen geaccepteerd dat *transfer* een rol speelt bij tweede-taalverwerving (Benson, 2002).

Vanuit de kritiek op de transfertheorie werd de *creatieve constructie theorie* (CCH) gevormd (Appel & Vermeer, 2000). Deze theorie gaat ervan uit dat tweede-taalverwerving vrijwel hetzelfde is als eerste-taal verwerving, waarbij de verschillende stappen tijdens de verwerving bepaald worden door de systematiek van de te leren taal. Deze stappen worden gezet door middel van hypothesen die door de spreker worden opgesteld aan de hand van het taalaanbod in de tweede taal. Vervolgens worden die hypothesen bijgesteld wanneer deze door nieuw taalaanbod niet meer kloppen. Dit proces gaat in theorie door tot de taal volledig verworven is. Uit foutenanalyse bleek dat veel fouten in de verwerving van de tweede taal, hetzelfde zijn als de fouten die door eerste-taalverwervers van diezelfde taal maken. Ook in de volgorde van verwerving waren grote overeenkomsten tussen eerste- en tweede-taalverwervers. Op grote schaal bleken tweede-taalverwervers met verschillende moedertalen deze overeenkomsten in gemaakte fouten en verwervingsvolgorde te delen. Hiermee werd het idee van de transfertheorie, dat de moedertaal de fouten dicteert, minder aannemelijk.

Volgens de CCH is er eigenlijk niet van fouten te spreken bij tweede-taalverwerwers, omdat het noodzakelijke stappen in de goede richting zijn. Na verloop van tijd werd ook deze theorie genuanceerd, waarbij er ruimte voor *transfer* ontstond. Hierbij was de invloed van de moedertaal niet alleen als actief gezien, maar kon deze zich ook op de achtergrond manifesteren. In dat geval gaat het om een vertraging in de verwerving door conflicterende elementen, of vermindering van het gebruik van conflicterende elementen. Door deze verbreding van de theorie gaat hij nu goed samen met het huidige beeld van de rol van *transfer*. De twee theorieën vullen elkaar nu meer aan, dan dat ze elkaar tegenspreken (Appel & Vermeer, 2000). In dit onderzoek komen de verschillende mogelijke invloeden van moedertaal op het leerproces van de tweede taal naar voren, zoals die door de transfertheorie en de CCH zijn voorgesteld.

Hoewel het verloop van tweede-taalverwerving veel lijkt op dat van de eerste taal, zijn er grote verschillen tussen sprekers met betrekking tot tempo en succes van verwerving. Er is grote variatie in het behaalde eindniveau van tweede-taalverwerwers en de snelheid waarmee dit niveau bereikt wordt. Er zijn verschillende factoren die hier invloed op hebben. Deze factoren kunnen zowel vanuit de omgeving als vanuit het individu komen. Een belangrijke individueel kenmerk is leeftijd. Hoe jonger de spreker, hoe groter de kans op volledige verwerving. Dit wordt over het algemeen toegeschreven aan de “kritische periode”. In deze periode zou taalverwerving makkelijker zijn doordat het aangeboren taalvermogen volledig kan worden aangesproken. Daarnaast zou een verhoogde plasticiteit een positieve van het brein invloed hebben op de verwerving (Appel & Vermeer, 2000). Zowel over het bestaan van de kritische periode als de lengte hiervan zijn wetenschappers het niet eens. Een meer genuanceerde term is “sensitieve periode”, waarmee de periode van grotere flexibiliteit van de hersenen tot het einde van de puberteit wordt bedoeld. Deze flexibiliteit heeft een positieve invloed op de verwerving van taal, maar sluit verwerving op latere leeftijd niet uit, zoals de kritieke periode doet (Appel & Vermeer, 2000).

Een andere belangrijke succesfactor voor tweede-taalverwerving is de mate van contact met de te leren taal. Regelmatig contact met de doeltaal zorgt voor snellere en betere verwerving, zolang ook de moedertaal ondersteund wordt (Nortier, 2009).

Naast individuele en omgevingskenmerken, kan ook persoonlijkheid een rol spelen. De motivatie om te leren is bepalend voor het succes en tempo van verwerving. Deze motivatie wordt gevormd door zowel interesse in het leren van een nieuwe taal als de houding tegenover de taal en taalgemeenschap. Een negatieve associatie met de taalgemeenschap heeft een negatief effect op de motivatie om de taal te leren. Hetzelfde geldt andersom ook voor een positieve houding. Het precieze effect van motivatie is moeilijk te bepalen, omdat het een wisselwerking betreft. Motivatie leidt tot succes, maar succes kan de motivatie ook vergroten (Nortier, 2009).

2.2 Nederlands als tweede taal voor Turkse en Marokkaanse kinderen

Om de invloed van moedertaal bij het leren van Nederlands als tweede taal bij Poolse kinderen te onderzoeken, zal ik nu uit een zetten hoe de verwerving bij kinderen met een andere talige achtergrond is verlopen. Recente onderzoeken naar Nederlands als tweede taal hebben zich vooral gericht op de vorige grote groep immigranten, Turken en Marokkanen. De specifieke fouten die kinderen met Turks, Marokkaans-Arabisch en Berber als moedertaal maken zijn in eerdere onderzoeken uiteengezet (Appel, 1984; Lalleman, 1986). Deze resultaten kunnen worden gebruikt om hypothesen te stellen over de verwerving van Nederlands door Poolse kinderen.

Het Turks heeft als woordvolgorde Subject Object Verb (SOV), hierin verschilt het van het Nederlands, waar deze volgorde alleen voorkomt in bijzinnen. In hoofdzinnen is de woordvolgorde in het Nederlands Subject Verb Object (SVO). De volgende zin is een voorbeeld van een Nederlandse hoofd- en bijzin.

‘Marie *pakt* haar tas, **omdat zij straks naar school gaat.**’ (Appel, 1984)

In dit voorbeeld is de bijzin dikgedrukt en de werkwoorden zijn schuingedrukt aangegeven. De woordvolgorde in de hoofdzin is SVO, en in de bijzin SOV. Het Turks heeft de woordvolgorde SOV als enige mogelijkheid. De volgende zin is hier een voorbeeld van.

‘Çocuk sehre *gitti.*’ (Appel, 1984)

Het kind naar de stad ging. (Het kind ging naar de stad)

Het werkwoord in voorbeeld is schrijfgedrukt en de Nederlandse vertaling is er onder aangegeven. De woordvolgorde in de zin is SOV.

In het onderzoek van Lalleman (1986) naar Nederlands als tweede taal voor Turkse kinderen blijkt het verschil in woordvolgorde een struikelblok. In het onderzoek werd het Nederlandse taalvermogen van twintig Nederlandse en twintig Turkse kinderen van 13 verschillende basisscholen in Amsterdam met elkaar vergeleken. De vergelijking werd gemaakt op basis van fonologie, morfologie, syntax en semantiek. De kinderen volgden nog niet langer dan één maand het basisonderwijs en varieerden in leeftijd tussen vijf en zeven jaar oud. De data werd vergaard aan de hand van drie tests en twee opnames van spontane spraak.

De Turkse kinderen maakten significant vaker fouten in woordvolgorde dan de Nederlandse, door het maken van zinnen met een SOV structuur. Dit kan een gevolg van negatieve *transfer* vanuit de moedertaal zijn. De mate waarin fouten worden gemaakt blijkt echter individueel erg te verschillen. Daarnaast zijn SOV uitingen een element van eerste-taalverwerving verwerving, al is het in de verwerving van Nederlands als eerste taal niet erg prominent. Er kan in dit onderzoek niet met

zekerheid worden vastgesteld of de fouten in woordvolgorde het gevolg zijn van *transfer* vanuit de moedertaal.

Een vergelijkbaar, langdurig onderzoek werd uitgevoerd door Appel (1948) waarin gekeken werd naar de invloed van moedertaal op het leren van Nederlands door Turkse en Marokkaanse kinderen. Er waren 57 kinderen in het onderzoek, tussen de zes en twaalf jaar oud. De gemiddelde verblijfsduur in Nederland was 8 maanden. De data werd op drie momenten verzameld: aan het eind van het eerste, tweede en derde schooljaar.

Wanneer specifiek gekeken werd naar woordvolgorde vond hij dat bij Turkse kinderen in de eerste stades van de tweede-taalverwerving *transfer* vanuit de moedertaal een grote rol speelde. Zij gebruikten meer SOV constructies dan de Marokkaanse kinderen, maar dit verschil nam af naarmate de verwerving vorderde. Na drie jaar werden constructies van deze soort nauwelijks nog gemaakt.

In het geval van de Marokkaanse kinderen was er weinig bewijs voor *transfer* te zien. De Marokkaanse kinderen in het onderzoek van Appel spraken overwegend Berber. Het werkwoord kan in het Berber in hoofd- en bijzinnen zowel op de eerste als tweede plek in de zin komen. Hoewel de Marokkaanse kinderen iets meer zinnen produceerden met het werkwoord op de tweede plek in plaats van de laatste, dan de Turkse kinderen, was het verschil niet significant. De resultaten van de Marokkaanse kinderen duiden niet op een neiging tot negatieve *transfer* vanuit de moedertaal.

De negatieve *transfer* leek zich te beperken tot Turkse kinderen in de eerste fase van tweede-taal verwerving en eenvoudig over te nemen elementen als plaatsing van het werkwoord.

Appel keek in zijn onderzoek ook naar de invloed van moedertaal op de voorkeur voor bepaalde constructies. Zijn verwachting hierbij was dat de Turkse kinderen meer gebruik zouden maken van zinnen met een hulpwerkwoord en een infinitief op de laatste plek, door de SOV structuur van het Turks. Dit bleek alleen in het eerste jaar van verwerving te kloppen, daarna waren het juist de Marokkaanse kinderen die gebruik maakten van deze constructie. Appel geeft als mogelijke verklaring hiervoor een te simplistisch idee over het vermijden van constructies. Hij oppert dat het analyseren van de moedertaal en tweede taal om conflicterende elementen te ontdekken, en deze vervolgens te vermijden, simpelweg te ingewikkeld is voor jonge kinderen.

De structuur van het Berber staat toe dat het werkwoord op de eerste plek in de zin wordt gezet. De verwachting van Appel was dat de Marokkaanse kinderen een dergelijke structuur dan ook vaker zouden gebruiken dan de Turkse kinderen. In het eerste jaar gebruikten de Turkse kinderen deze constructie nog vaker dan de Marokkaanse, maar na drie jaar was dit omgekeerd. De invloed van de moedertaal op de voorkeur voor bepaalde constructies komt in dit geval pas in een later stadium naar voren.

Beide onderzoeken konden niet definitief concluderen dat er sprake was van *transfer* vanuit de moedertaal, door de grote individuele verschillen en niet significante data. Wel werd duidelijk dat er sprake is van een voorkeur van kinderen voor bepaalde zinsconstructies, hoewel deze niet altijd overeen hoeft te komen met de moedertaal.

2.3 Contrastieve analyse

Om de invloed van het Pools tijdens het leren van Nederlands als tweede taal te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om de talen te vergelijken. Door middel van een contrastieve analyse worden in dit hoofdstuk de verschillen en overeenkomsten in zinsbouw tussen het Pools en het Nederlands uit een gezet. Aan de hand van de resultaten kunnen mogelijkheden voor negatieve *transfer* worden geïdentificeerd.

Het Pools en het Nederlands behoren tot verschillende taalfamilies. Het Pools is een Slavische taal en het Nederlands een Germaanse taal, dit betekent dat ze zich los van elkaar hebben ontwikkeld en een relatief grote typologische afstand hebben. Het Pools kent een rijke naamval structuur, die hoofdzakelijk de betekenis van de zin bepaalt (Sadowska, 2012).

In het Nederlands is de volgorde van de woorden essentieel voor de betekenis van de zin. De volgorde geeft de grammaticale relatie tussen de onderdelen aan en is redelijk vast.

Talen kunnen getypeerd worden op basis van de volgorde van de belangrijkste zinnen. Dit maakt het Nederlands een SOV taal, dit is de volgorde die gebruikt wordt in bijzinnen. Het Nederlands kent echter twee mogelijkheden. In hoofdzinnen is de volgorde anders dan in bijzinnen, namelijk SVO. Nederlandse kinderen ontwikkelen al snel gevoel voor woordvolgorde. Al in de tweewoordfase wordt door middel van woordvolgorde de relatie tussen de componenten uitgedrukt. Ze houden zich hierbij aan de basisvolgorde van de hoofzinnen, SOV.

Ook in latere stadia is de correcte woordvolgorde te zien. Alleen in de telegramstijlfase wordt het werkwoord regelmatig helemaal weggelaten of bevindt het zich als infinitief op de laatste positie. De volgende zin is een voorbeeld van een zin zonder werkwoord.

Theo papa Koen. ‘Theo is de papa van Koen.’ (van Kampen & Wijnen, 2000)

In de differentiatiefase worden deze vormen vervangen door SVO volgordes. Dit gebeurt onder andere door het gebruik van hulpwerkwoorden, die de tweede plaats in de zin nemen (van Kampen & Wijnen, 2000). Een voorbeeld hiervan is de volgende zin.

Ik doe jou aanbotsen. (van Kampen & Wijnen, 2000)

Het Pools is een SVO taal, maar het heeft die woordvolgorde als enige mogelijkheid. Anders dan in het Nederlands is woordvolgorde niet bepalend voor de grammaticale relatie tussen elementen. De betekenis van de zin wordt bepaald door de uitgangen van de

naamvallen. De woordvolgorde kan echter wel gebruikt worden om nadruk te leggen op een specifiek woord (Sadowska, 2012). Dit wordt verduidelijkt in de volgende zinnen. De Poolse zin is dikgedrukt en de Nederlandse vertaling wordt eronder gegeven.

Kupilem dom.

Ik kocht een huis.

Vs.

Dom kupilem [a nie mieszkanie].

Ik kocht een huis [en niet een appartement]. (Sadowska, 2012)

De woordvolgorde in zinnen verschilt van het Nederlands, wat de mogelijkheid schept voor negatieve *transfer*. Het knelpunt ligt vooral in het verschil tussen SVO en SOV woordvolgorde in de bijzinnen. De woordvolgorde in de hoofdzinnen is in beide talen SVO.

Bij kinderen met een Turkse achtergrond speelde negatieve *transfer* voornamelijk in de eerste stadia van tweede-taalverwerving een rol in het gebruik van de juiste woordvolgorde in het Nederlands. In dit stadium was ook een lichte voorkeur voor zinsconstructies waarvan de woordvolgorde overeenkomt met die van het Turks. Bij kinderen met een Marokkaanse achtergrond was de aanwezigheid van negatieve *transfer* niet duidelijk aan te tonen. De voorkeur voor zinsconstructies die overeenkomen met de grammaticale vorm van de moedertaal kwam pas in een later stadium van de tweede-taalverwerving naar voren.

Naar verwachting zal de invloed van het Pools als moedertaal zich uiten in negatieve *transfer* met betrekking tot bijzinnen en positieve *transfer* met betrekking tot hoofdzinnen. Daarnaast verwacht ik een voorkeur voor het gebruik van hoofdzinnen in plaats van bijzinnen, omdat de woordvolgorde daarin overeenkomt met het Pools.

2.4 Hypotheses

In dit theoretische kader is gekeken naar Nederlands als tweede taal en de invloed die de moedertaal kan hebben bij het leren hiervan. Door dit te betrekken op de specifieke verschillen tussen het Pools en het Nederlands en de problemen die eerder ondervonden zijn door Turkse en Marokkaanse kinderen, kan een onderbouwde verwachting worden opgesteld voor Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. Over de invloed van de moedertaal op

het gebruik van de correcte woordvolgorde in het Nederlands door Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal, kunnen de volgende hypothesen worden opgesteld:

- *Hypothese 1: De Poolse kinderen gebruiken in hoofdzinnen de juiste woordvolgorde.*
- *Hypothese 2: De Poolse kinderen gebruiken in bijzinnen de verkeerde woordvolgorde.*
- *Hypothese 3: De Poolse kinderen vermijden het gebruik van zinsconstructies die niet overeenkomen met het Pools.*

De hypothesen zijn gebaseerd op de verwachting dat negatieve *transfer* op zal treden waar de Poolse en Nederlandse woordvolgorde verschilt, namelijk in de hoofdzin en positieve *transfer* waar de Poolse en Nederlandse woordvolgorde overeenkomt, namelijk in de bijzin. Daarnaast is hypothese 3 gebaseerd op de optie om vreemde grammaticale constructies te vermijden, uit de CCH en het onderzoek van Appel (1986) naar een voorkeur voor zinsconstructies die overeenkomen met de moedertaal.

3. Methode

De hypothesen zullen worden getest aan de hand van een corpus. Het corpus dat hiervoor gebruikt wordt is samengesteld door Van der Kooij (2013) voor een onderzoek naar het gebruik van lidwoorden in het Nederlands door Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. De data uit het corpus is een verzameling van semi-spontane spraak, uitgelokt aan de hand van het verhaal *Frog where are you?* van Mayer (1969).

De proefpersonen die gebruikt werden om dit corpus samen te stellen waren zes kinderen van vijf tot negen jaar oud. Alle kinderen waren nog niet langer dan drie jaar in Nederland. Twee kinderen hadden Russische ouders, dit is echter geen probleem voor dit onderzoek. Het Pools en Russisch zijn beide talen met een SVO woordvolgorde. Hierdoor zijn de verwachtingen met betrekking tot woordvolgorde in het Nederlands voor deze kinderen hetzelfde als voor de kinderen met Poolse ouders.

De kinderen hebben allemaal Poolse (of Russische) ouders en zijn na hun derde levensjaar naar Nederland gekomen. Het is hierdoor aannemelijk dat ze successief tweetalig zijn. Ze hebben eerst het Pools (of Russisch) van hun ouders geleerd, waarna ze in Nederland in aanraking kwamen met het Nederlands. De huidige thuistaal van de kinderen is niet bekend, maar de talige achtergrond van de ouders maakt het aannemelijk dat dit respectievelijk Pools dan wel Russisch is. De kinderen volgen het Nederlandse basisonderwijs en bezochten iedere zondag ‘Het Poolse Centrum’ in Den Haag. Dit is een plek waar ze onder andere terecht kunnen voor huiswerkbegeleiding.

In het originele onderzoek waren er data van acht kinderen, twee van hen waren echter niet bruikbaar. Dit was te wijten aan onvoldoende spraak bij het ene kind, wat het niet representatief maakt. Het andere kind had het Engels als tweede taal en het Nederlands als derde taal. Hierdoor was een groot deel van de geproduceerde spraak in het Engels, wat het onbruikbaar maakte voor dit onderzoek. In tabel 1 is de informatie van de kinderen, wiens data is gebruikt in dit onderzoek, uit een gezet. Het gehele corpus is te vinden in de bijlage, waarin de gebruikte data is aangegeven met een asterix (*).

Naam	Leeftijd	Tijd in Nederland	L1	L2
MIL	5 jaar	1,5 jaar	Pools	Nederlands
EVA	7 jaar	Bijna 2 jaar	Pools	Nederlands
DAR	9 jaar	6 maanden	Pools	Nederlands
GAB	9 jaar	Bijna 2 jaar	Pools	Nederlands
ANN	6 jaar	2 jaar	Russisch	Nederlands
VAL	9 jaar	Bijna 2 jaar	Russisch	Nederlands

Tabel 1: overzicht van proefpersonen. Aangepast van *'Helemaal je van de' lidwoordgebruik van Poolse kinderen in Nederland* (p.22) door van der Kooij, L, 2013, Bachelor scriptie, Universiteit Utrecht.

Om de hypothesen te testen zal de data uit dit corpus geanalyseerd worden op zinsbouw. Hierbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen hoofd- en bijzinnen en vervolgens gekeken naar de woordvolgorde.

Naar verwachting zal de woordvolgorde in bijzinnen SOV zijn, waar dit SVO moet zijn, door negatieve transfer vanuit het Pools. Daarnaast is de verwachting dat in de hoofdzinnen geen fouten worden gemaakt in woordvolgorde, omdat deze in het Pools hetzelfde is als het Nederlands. Omdat de woordvolgorde in bijzinnen in het Nederlands verschilt van het Pools, is de verwachting dat de kinderen deze constructie willen vermijden en dus weinig gebruik maken van bijzinnen.

4. Resultaten

De resultaten van de analyse zijn uiteen gezet in tabel 1. Bovenaan de tabel staan de kinderen genummerd. Links in de tabel staan de punten waarop de analyse is uitgevoerd. Dit is het aantal hoofd- en bijzinnen, onderverdeeld in correcte en incorrecte woordvolgorde. De bijbehorende woordvolgorde is tussen haakjes aangegeven. Daarnaast is bij de frequentie van de bijzinnen het percentage correct en incorrecte woordvolgorde tussen haakjes aangegeven. In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyse besproken en de hypothesen zullen getest worden aan de hand van deze resultaten. De volledige analyse van het corpus staat in bijlage 2.

Het totaal aantal gebruikte hoofdzinnen was 245. Dit is een gemiddelde van 41 zinnen per kind. Het aantal geuite bijzinnen was 15. Dit is een gemiddelde van 2,5 zin per kind. De verdeling van het gebruik van bijzinnen is echter zeer onregelmatig verdeeld. Het gebruik van bijzinnen liep tussen de één en drie, met kind 2 (EVA) als duidelijke uitzondering met zeven bijzinnen.

	Kind 1 VAL	Kind 2 EVA	Kind 3 GAB	Kind 4 DAR	Kind 5 ANN	Kind 6 MIL
Hoofdzinnen	39	48	37	39	38	44
Standaard (SVO)	30	31	33	37	22	31
Inversie (VSO)	9	17	4	2	16	13
Incorrect (SOV)	0	0	0	0	0	0
Bijzinnen	1	7	1	1	3	2
Correct (SOV)	0 (0%)	6 (85%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (33,3%)	1 (50%)
Incorrect (SVO)	1 (100%)	1 (15%)	1 (100%)	1 (100%)	1 (66,6%)	1 (50%)

Tabel 2: Een schematisch overzicht van de frequentie en correctheid van hoofd- en bijzinnen per kind.

4.1 Hoofdzinnen

Deze paragraaf richt op de toetsing van hypothese 1:

- De Poolse kinderen gebruiken in hoofdzinnen de juiste woordvolgorde.

Het grote merendeel van de geuite zinnen hadden de vorm van een hoofdzin. Het totale percentage komt zelfs neer op 94,2%. De kinderen maakten veel gebruik van inversie, waardoor de woordvolgorde veranderde van SVO naar VSO. Dit is in het Nederlands ook een correcte, maar meer gemarkeerde versie van de woordvolgorde in een hoofdzin. Wanneer de kinderen hier gebruik van maakten, gebeurde het voornamelijk aan de hand van zinnen die begonnen met “dan”, “nu” of “toen”.

*VAL: dan waren ehm, en dan was een jongetje met een hondje wakker geworden

*EVA: en nu is hij boos en hij niet.

*MIL: en toen was jonge roepe

De kinderen maken niet veel gebruik van inversie, gemiddeld slecht 6,5% van de hoofdzinnen. Het aantal zinnen met inversie fluctueert echter wel tussen de kinderen.

De resultaten wat betreft het gebruik van hoofdzinnen komen overeen met de verwachtingen. Naar verwachting zou de Nederlandse woordvolgorde in hoofdzinnen geen problemen op moet leveren voor de kinderen, omdat deze overeenkomt met het Pools. Alle kinderen produceerden foutloze hoofdzinnen. Dit is duidelijk bewijs voor positieve *transfer*. De resultaten van de analyse ondersteunen de hypothese en deze kan dus worden aangenomen.

4.2 Bijzinnen

Deze paragraaf richt zich op de toetsing van hypothese 2:

- De Poolse kinderen gebruiken in bijzinnen de verkeerde woordvolgorde.

De frequentie van bijzinnen was laag en vaak werd de incorrecte woordvolgorde gebruikt. Dit is volledig naar verwachting, omdat de woordvolgorde van Nederlandse bijzinnen verschilt van het Pools. Wanneer naar het gebruik van bijzinnen in het algemeen wordt gekeken, is het percentage met correcte woordvolgorde 60%. De verdeling is echter zo ongelijk, dat het percentage niet representatief is. De helft van de kinderen heeft immers een correctiefrequentie van 0%. Een opvallend verschijnsel is het verband tussen frequentie en

correctheid. Er is een duidelijke tendens te zien, die ook in tabel 1 naar voren komt. Hoe meer bijzinnen het kind gebruikte, des te vaker hadden deze een correcte woordvolgorde. De kinderen waarbij slecht eenmaal een bijzin voorkwam, gebruikte alle drie in deze zin de incorrecte woordvolgorde. In alle gevallen ging het om een bijzin met de woordvolgorde SVO, waar het SOV zou moeten zijn. Wanneer een kind een incorrecte woordvolgorde gebruikte in een bijzin, gebeurde dit altijd door het gebruik van de Poolse woordvolgorde.

*VAL: **dat kikker is weg**

*EVA: **dat die jongetjes is aan het slape**

dat die kikker weg is.

De frequentie fluctueert zowel bij leeftijd als verblijfsduur. Het zijn de oudste kinderen die nauwelijks bijzinnen produceren en daarin de verkeerde woordvolgorde gebruiken. Een eventuele verklaring kan liggen in een verschil in individueel taalvermogen. Het is mogelijk dat een aantal van de kinderen zich al verder ontwikkeld heeft in het produceren van gecompliceerdere zinnen. Alle kinderen bevinden zich qua leeftijd in de voltooiingsfase, wat betekent dat ze de basis van het taalsysteem verworven hebben en zich naar een volwassen taalvermogen toe bewegen. De grote uitzondering met betrekking tot bijzinnen is kind 2, EVA. Het is mogelijk dat zij verder is in haar taalontwikkeling en begrip van het Nederlands. Dit kan aan individueel taalvermogen liggen of eventueel meer contact met het Nederlands, maar hierover kan vanuit de beschikbare data geen conclusie worden getrokken.

Er lijkt sprake te zijn van negatieve *transfer*, door de lage frequentie en correctheid van de bijzinnen. De meeste kinderen hebben duidelijk moeite met het gebruik van een correcte woordvolgorde in bijzinnen. Hierdoor kan ook de tweede hypothese aangenomen worden.

4.3 Vermijdingsgedrag

Deze paragraaf richt zich op de toetsing van hypothese 3:

- De Poolse kinderen vermijden het gebruik van zinsconstructies die niet overeenkomen met het Pools

Alle kinderen gebruikten weinig bijzinnen, slechts gemiddeld 2,5 tegenover gemiddeld 41 hoofdzinnen. Dit komt neer op slechts 5,8.% van de geproduceerde zinnen. Dit komt overeen met de verwachting. De woordvolgorde van bijzinnen verschilt tussen het Nederlands en het Pools. Hierdoor zouden deze zinnen door de kinderen vermeden moeten worden, wanneer er

rekening wordt gehouden met de mogelijke invloed van moedertaal volgens CCH. Deze theorie de vermindering van een bepaald grammaticaal element geeft als optie, wanneer deze in conflict is met de vorm in de moedertaal. Wanneer de moedertaal de kinderen in dit onderzoek op die manier had beïnvloed, komen de resultaten overeen met de verwachting. De kinderen lijken een sterke voorkeur te hebben voor het gebruik van hoofdzinnen. Het overvloedige gebruik van hoofdzinnen en juist weinig bijzinnen betekend dat hypothese drie aangenomen kan worden.

5. Conclusie

Dit onderzoek is begonnen met de vorming van een theoretisch kader, waarin de fundamenteën van tweede-taalverwerving en specifiek Nederlands als tweede taal uit een zijn gezet. Vervolgens zijn de resultaten van twee eerdere onderzoeken behandeld. Deze onderzoeken keken naar de invloed van moedertaal op het gebruik van de correcte woordvolgorde in het Nederlands door kinderen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond.

Uit deze onderzoeken bleek dat het verschil in woordvolgorde tussen het Nederlands en het Turks voor problemen kon zorgen. In de onderzoeken kon niet definitief gezegd worden of de fouten het gevolg waren van negatieve *transfer* of onderdeel was van het normale leerpatroon. De problemen namen af naarmate de taalvaardigheid vorderde en er waren grote individuele verschillen in de hoeveelheid fouten. De moedertaal leek in de beginstadia van de verwerving te zorgen voor een voorkeur voor bepaalde zinsconstructies, wat overeenkomt met de optie van vermijding van de CCH. Bij Marokkaanse kinderen bleek woordvolgorde geen struikelblok te zijn, ze maakten hierin erg weinig fouten. De voorkeur voor bepaalde zinsconstructies door invloed van de moedertaal uitte zich bij de Marokkaanse kinderen juist in een later stadium.

In dit onderzoek is op dezelfde manier gekeken naar de invloed van moedertaal bij kinderen met een Poolse achtergrond. Allereerst is een vergelijking gemaakt van woordvolgorde in het Nederlands en het Pools, om mogelijke knelpunten te verduidelijken. Vervolgens zijn drie hypothesen opgesteld, aan de hand van de verwachtingen die na deze vergelijking en eerder onderzoek naar voren kwamen. Aan de hand van een corpus zijn de drie hypothesen daarna getoetst. Deze hypothesen waren gebaseerd op de mogelijkheden van negatieve *transfer*, positieve *transfer* en vermijding van conflicterende grammaticale elementen. Na de corpusanalyse bleken alle drie de hypothesen te kloppen. Naar verwachting hadden de kinderen geen moeite met het gebruik van hoofdzinnen, omdat de woordvolgorde daar overeenkomt met het Pools. De kinderen ondervonden echter wel problemen met het gebruik van bijzinnen. Dit was tevens naar verwachting, omdat de woordvolgorde van bijzinnen verschilt tussen het Pools en het Nederlands. Daarnaast leken de kinderen een duidelijk voorkeur te hebben voor het gebruik van hoofdzinnen, zoals verwacht aan de hand van de CCH.

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek was om antwoord te geven op de volgende hoofdvraag:

Welke invloed heeft moedertaal op de woordvolgorde in het gebruik van Nederlands als tweede taal bij Poolse kinderen?

Uit de analyse is duidelijk geworden dat de moedertaal een rol speelt in het vormen van hoofd- en bijzinnen. Er was sprake van positieve *transfer* in de hoofdzinnen, waarvan de woordvolgorde in het Pools en Nederlands overeenkomt. Daarnaast was er sprake van negatieve *transfer* in de bijzinnen, waar de kinderen ten onrechte de Poolse woordvolgorde gebruikten. Ook lijken de kinderen een sterke voorkeur te hebben voor het gebruik van hoofdzinnen en proberen ze het gebruik van bijzinnen te vermijden. Uit de resultaten van dit onderzoek kan met zekerheid gezegd worden dat de moedertaal zowel een faciliterende als hinderende invloed kan hebben op het gebruik van de juiste woordvolgorde voor Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal.

6. Discussie

In dit onderzoek is geprobeerd om inzicht te geven in de invloed van moedertaal bij Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. Om een volledig beeld te krijgen van dit onderwerp is echter verder onderzoek nodig. Een voorbeeld van dergelijk onderzoek is een vergelijkende studie van het taalgedrag van Nederlandse kinderen en Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal. Op die manier kan een duidelijke onderscheid worden gemaakt tussen problemen die deel zijn van het normale leerproces en specifieke problemen als gevolg van de moedertaal.

De verwachtingen over het gedrag van de kinderen met betrekking tot hoofd- en bijzinnen zijn bevestigd. Als gevolg hiervan zijn alle drie de hypothesen aangenomen. Deze hypothesen waren gebaseerd op drie mogelijke gevolgen van de invloed van moedertaal: positieve *transfer*, negatieve *transfer* en vermindering van conflicterende elementen.

Er is echter een laatste mogelijke manifestatie van de invloed van de moedertaal, die in dit onderzoek niet is opgenomen. Het gaat hierbij om vertraging van het leerproces door de moeilijkheden die veroorzaakt worden door conflicterende grammaticale elementen. Het is mogelijk dat in het geval van Poolse kinderen met Nederlands als tweede taal de invloed van de moedertaal zich op die manier uit. De opzet van dit onderzoek gaf niet de mogelijkheid om dat te toetsen, maar het is mogelijk dat vertraging ook bij deze kinderen een rol speelt. Om dit te testen is echter een ander soort onderzoek nodig, waarbij de taalvaardigheid en het tempo van verwerving van Poolse en Nederlandse kinderen vergeleken wordt.

Een zwak punt dat in dit onderzoek onderscheiden kan worden is het aantal proefpersonen. Door de kleine schaal van het onderzoek is het niet mogelijk om generalisaties te maken aan de hand van de resultaten. Om een representatiever beeld te krijgen van de invloed van moedertaal in deze doelgroep, zou een grootschaliger onderzoek plaats moeten vinden. Daarnaast zou het nuttig zijn om hierbij naar de talige ontwikkeling over langere tijd te kijken, in plaats van een momentopname. Op die manier ontstaat een vollediger beeld van de invloed die de moedertaal heeft het leerproces van de tweede taal. Ook kan dan de precieze invloed in de verschillende stadia van taalverwerving in kaart worden gebracht.

Een eventueel ander zwak punt van het onderzoek is de totstandkoming van het corpus. Het is mogelijk dat data verkregen via een ander medium, voor andere resultaten zou zorgen. Een optie is te zoeken naar een manier om spraak aan de kinderen te ontlokken, gespecificeerd op de productie van bijzinnen.

De uitkomsten van dit onderzoek leveren grond voor verder onderzoek, maar geen directe praktische implicaties. Wel is het belangrijk is dat er ruimte wordt gecreëerd voor deze nieuwe groep kinderen in het Nederlandse onderwijssysteem, waarbij ondersteuning wordt geboden aan de moedertaal. Om de verwerving van Nederlands als tweede taal zo soepel mogelijk te laten verlopen, is het noodzakelijk om de moedertaal niet te verwaarlozen. In dit onderzoek is gebleken dat de woordvolgorde van bijzinnen voor de kinderen moeilijk is. Dit zou een aandachtspunt kunnen zijn in het onderwijs, om de verwerving van het Nederlands voor deze kinderen te bevorderen. Wanneer verder onderzoek wordt gedaan naar de specifieke hindernissen die Poolse kinderen tegenkomen tijdens het leren van het Nederland, kan aan de hand van die vondsten gespecialiseerde begeleiding worden gefaciliteerd, toegespitst op hun behoeftes.

Referenties

- Appel, R. (1984). *Immigrant children learning Dutch: Sociolinguistic and psycholinguistic aspects of second-language acquisition*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris Publications.
- Appel, R. & Vermeer, A. (2000). Tweede-taalverwerving en simultane taalverwerving. In S. Gillis, & A. Schaerlaekens, *Kindertaalverwerving, Een handboek voor het Nederlands* (pp. 347-393). Groningen: Martinus Nijhoff.
- Benson, C. (2002). Transfer/Cross-linguistic influence. *ELT journal*, 56(1), 68-70.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2012). *Jaarrapport Integratie 2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Lalleman, J. A. (1986). *Dutch language proficiency of Turkish children born in the Netherlands* (Vol. 4). Walter de Gruyter.
- Nortier, J. (2009). *Nederland meertalenland: feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam University Press.
- Sadowska, I. (2012). *Polish, A Comprehensive Grammar*. Oxon: Routledge.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2011). *Poolse migranten*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau
- van Kampen, J. & Wijnen, F. (2000). Grammatical Ontwikkeling. In S. Gillis, & A. Schaerlaekens, *Kindertaalverwerving, Een handboek voor het Nederlands* (pp. 225-285). Groningen: Martinus Nijhoff.
- van der Kooij, L. (2013). *'Helemaal je van de' lidwoordgebruik van Poolse kinderen in Nederland* (Bachelor scriptie, Universiteit Utrecht).

Bijlage 1

Corpus van semi-spontane spraak uit:

van der Kooij, L. (2013). *'Helemaal je van de' lidwoordgebruik van Poolse kinderen in Nederland* (Bachelor scriptie, Universiteit Utrecht).

De data die in dit onderzoek zijn gebruikt, zijn aangegeven met een asterix (*)

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, VAL kind

@Birth of VAL: 2004

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: Hier zit een jongetje, een hondje en een kikker. Wat gebeurt er nog meer?

*VAL: eehm, gaan aan het slape en kikker was eruit gekome

*LOE: ja

*VAL: uit de pot

*LOE: en dan?

*VAL: dan waren ehm, en dan was een jongetje met een hondje wakker geworden en gezien dat kikker is weg

*LOE: ja, hartstikke goed.

*VAL: en dan was een jongetje verkleden en hondje was kijken in het pot. En jongetje was eh die zoeken en uit t raam kijke en hondje was ook

*LOE: ja, volgens mij gaat ie vallen ook

*VAL: ehm, hondje was gevalle met n pot en jongetje was beetje boos

*LOE: wat was ie?

*VAL: mmbeetje bang

*LOE: een beetje bang, omdat hij valt natuurlijk

*VAL: die glas was kapot, maar met hondje was niks gebeurd en jongetje was een beetje boos

*LOE: ja, heel goed

*VAL: dan was die jongetje met die hondje naar het bos gekomen

*LOE: hmhm

*VAL: en hun waren in het ehh ro in het hol zoeken en hondje was steeds eh springe en die wilde die zit honing?

*LOE: ja, en dan wat gebeurt hier?

*VAL: ehm, dan was eh mol gekome en die was hem zo ...

&com: VAL maakt een beweging alsof ze in haar neus is gebeten

*LOE: gebeten?

*VAL: ja hondje was eh die wass

*LOE: nog steeds hetzelfde aan het doen?

*VAL: ja. Dan was die bijenhuisje gevallen en bijen waren heel boos. En jongetje was eh in het boom zoeken.

Dan was hij gezien een uil. En die bijen waren achter die hondje rennen. Vliegen.

*LOE: ja.

*VAL: en ehm dus jongetje war anders gekomen. Naast het steen. En die was met een andre uil. En dan was hij op het steen aan het klimmen.

*LOE: wat gebeurt er nou?

*VAL: daar heeft hij een eh rei gevonden? Ree.

*LOE: ja
 *VAL: en die was rennen achter het hondje. Nee die was rennen en hondje was die achter.
 *LOE: hij lag op z'n hoofd he?
 *VAL: ja. Dan was hij gestopt en hun waren in het eh water gevallen. En dan waren ze gevallen en nat geworden.
 *LOE: ja. En dan?
 *VAL: die was bij het kapotte boom gekome en daarin zoeke
 *LOE: hebben ze iets gevonden?
 *VAL: die was kikker gevonden met hemmm vrouwtje?
 *LOE: ja. En?
 *VAL: en kikkertjes, klein.
 *LOE: en toen?
 *VAL: en dan waren hun hun kikker gepakt. Welke van hun en naar huis gekome
 *LOE: ja. En volgens mij is het nou al afgelopen.
 @End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, EVA kind

@Birth of VAL: 2006

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: Ik heb een boekje over een jongetje, een hondje en een kikker. Nou wil ik eigenlijk dat jij het verhaaltje gaat vertellen. Dan moet je gewoon zeggen wat je ziet op de plaatjes.

*EVA: mm, hier zie ik dat die jongetjes is aan het slape en die hondje is ook aan t slape maar bij andre kant en die kikker wil weg renne

*LOE: en dan?

*EVA: en dan eh die hondje op hem opgestaan en nu heb hij gezien dat die kikker weg is.

*LOE: ja

*EVA: en nu is die hondje en die jongetje eh hij zoeke in ze kamer. En nu is hij aan roepen, hij probeert het ook maar hij kan niet door die fles.

*LOE: ja

*EVA: en nu hij is gevalle en hij kijkt eh hij is bang

*LOE: ja

*EVA: en nu is hij boos en hij niet. Hij is, ehm, hem aan het likke, omdat hij blij is. En nu is hij aan het fluiten en die hondje aan het....

*LOE: wat doet ie?

*EVA: aan t zitten en kijken op die ?plant?

*LOE: hmhm

*EVA: en nu, nu, nu, nu nu zijn ze heelmaal weg.

%comm: EVA lacht

*LOE: en de volgende bladzijde.

*EVA: nu is hij kijke door 'n ?hatje? en hij is, hij is aan het gluid doen, nu is hij weer op die klein bijen??

*LOE: ja, bijen. Wat gebeurt er dan?

*EVA: nu is die jongetje op dat die klein diertje eruit is en die hondje is steeds aan het kijke.

*LOE: ja, en wat gebeurt er dan?

*EVA: nu is die hondje ook kijke en vasthouwe en jongetje...

*LOE: wat gebeurt er hier?

*EVA: laat het vallen die jongetje is aan t klimme, daar, hij wil daarin kijke. *LOE: ja.

*EVA: en nu val die jongetje door die eh uil? En die hondje is wegrennen van bijen want die zijn boos op hij heb het ge- laten vallen.

*LOE: ja

*EVA: en nu hij is steeds aan t zoeken en hij doet dit. Om de die uil niks van hem doet

%comm: EVA doet arm over haar hoofd, net als op het plaatje

*LOE: ja

*EVA: en hij is nu aan t roepen kikker. En die hondje is aan het.. springe. En die jongetje was de eerste binne en nu kan die niet eruit.

*LOE: en wat is dit dan?

*EVA: dat is umm beest hier.

*LOE: weet je hoe die heet?

*EVA: nee

*LOE: een hert

*EVA: en die hondje is daarin kijke of daar kikker is. En hij was op die hert ingevalle en nu is die hert aan het wegrenne omdat die hondje pak en die hondje ook wegrenne

*LOE: ja

*EVA: en nu is hij stopt en hij is gevalle op grond en die hondje ook.

*LOE: ja

*EVA: hier, hier, hier, zijn ze grond. Nu is hij gevallen in water en die kijk, die lacht hem uit. En die hondje is op hem aan dit en hij is aan t luistere

*LOE: ja, goed gezien.

*EVA: hij is en hondje zeggen stil, en hondje zwemt. Nu is hij daar kijke en die klein kindje ook. En die hondje en die klein jongetje hebben kikker gevonden en hij zijn ze aan het eh hier lopen op die grond.

*LOE: en wat gebeurt er dan?

*EVA: pakt hij ze eige kikker en dan gaat hij zwemmen en nu zijn ze aan het kijke hoe ze wegzwemme.

*LOE: volgens mij is het al afgelopen.

*EVA: ja

@End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, GAB kind

@Birth of GAB: 2004

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: Ik heb een verhaaltje over een jongetje, een hondje en een kikker. Maar nou wil ik eigenlijk dat jij het verhaaltje gaat vertellen.

*GAB: neeee..

*LOE: jawel, vertel wat zie je. *GAB: die jongetje slaapt en die hond naast hij en die kikker gaat weg van die glas van beker.

*LOE: ja, en dan? *GAB: die hondje en eh jongetje ‘n hebben gezien dat die is weg. *LOE: en wat gebeurt er dan? *GAB: hun zoeken die kikker in hele huis hier en nog buiten, jongetje kijk. Toen ging

ze per ongeluk hoofd in gedaan in beker. En hond heb gevalle en die en die glas is kapot

*LOE: ja, en dan?

*GAB: en dan eh die jongetje was ook uitgespringe en pak die hond

*LOE: ja *GAB: hun ware eh die kikker zo eh roepen in bos *LOE: ja *GAB: en hun zoeke eh jongetje zoeke hout en hond en bij, bijhuis..? *LOE: ja, wat gebeurt er? *GAB: en hij eh, ik we, ik weet dat de die dier heb eh als hij was zo kijke dan die dier was zo op zijn neus
 %comm: GAB maakt gebaar alsof iets in haar neus gebeten heeft
 *LOE: ja, gebeten.
 *GAB: en die hond eh steeds doet wat met die, huisje
 *LOE: ja *GAB: en was gevalle, de bijhuis en die hond zoeke een boom. Die kikker *LOE: ja, hij zoekt in de boom. *GAB: en oude die boom was uil uitgaan, en die bije waren die hond pakken *LOE: ja *GAB: en waren nog steeds zoeken en die uil was steeds achter hij, hier was hij nog roepe en die hond, hond was.. weet ik niet!
 *LOE: beetje bang misschien?
 *GAB: ja. hij m was eh ik weet niet hoe hete die dier.
 *LOE: een hert
 *GAB: een hert, op die hert, zitte en hier was die eh renne en die hond wilde die pakken.
 *LOE: ja *GAB: eh en hun ware gevalle die hert was hun uitgeduwd. Die jongetje met die hond waren gevallen in water en hier hun waren wat gezie gehoord. Kikker.
 *LOE: ja
 *GAB: en eh die jongetje zegge die hond stilzijn en hij kijk en hij kijk nu hier in die .. boom.
 *LOE: ja, achter de boom. *GAB: en daar is kikker. Ja die zit met een vrouw.
 %comm: GAB moet lachen *LOE: ja, en dan? *GAB: hij hebbe gezien nog kikkertjes. En hij was dan terug naar huis. Met die kikker, kleine.
 *LOE: ja, en zijn familie ging hem uitzwaaien. *GAB: ja.
 @End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, DAR kind

@Birth of DAR: 2004

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: Ik heb een boekje. Gaat over een jongetje, een hondje en een kikker. En nu wil ik eigenlijk dat jij dan het verhaalje gaat vertellen. Lukt dat?

*DAR: Jonge slaapt in bed, met hond, en knikker gaat weg.. van de van de eeh.. van de

*LOE: de pot

*DAR: pot. Eh jonge met de hond kijk want kni kikker is weg.

*LOE: en dan

*DAR: de jonge aanklede, hond doet pot bij de bed. Nee, hond doet hoofd bij de pot.

*LOE: en dan

*DAR: hond met de pot en de jonge roepe bij de raam, van de kikker

*LOE: wat gebeurt er dan?

*DAR: dan hond valt bij de raam en jonge is beetje verdrietig

*LOE: heel goed

*DAR: en dan jonge ook springe en dan in pak op de grond want die pot is kapot

*LOE: hmhm

*DAR: dan jonge nog roepe en hond de kikker

*LOE: en wat zie je nu?
*DAR: en mol, of een bij?
*LOE: ja
*DAR: en hond wil de bij pakken, enne de jonge zocht de kikker nog. Dan de , de eh hij heb sting enne hij zien de eeh een ehm en die stingt of ik weet het niet
*LOE: ja
*DAR: en dan de de weet ik niet, wat is dit?
*LOE: de hond?
*DAR: nee dit
%comm: DAR wijst naar de bijenkorf
*LOE: oh, de bijenkorf
*DAR: bijenkorf valt op de hond en de hond wil naar boom. Of weet ik niet. En mol kijke. En dan jonge kijkt bij de boom want daar is geen hat.
*LOE: hmhm
*DAR: en daar is een uil en dan de bij heel veel bijen vliegt bij de boom of ehm andere enne enne hij is op de boom en danne komt de uil en hij valt.
*LOE: ja
*DAR: en hond de bijen doen de hond prikken en hond rennen.
*LOE: ja, hij rent hard weg
*DAR: dan jonge wil naar een naar een weet ik niet.
*LOE: weet je niet? Dat is een grote rots
*DAR: grote rots.. en hij is beetje bang. Ja hij komt en hij roept de kikker of een hond en hond is beetje, beetje, beetje moe of ehm.
*LOE: ja, gebeurt er dan
*DAR: dan komt een slang en ehm en eh ren, of eh
*LOE: een hert is dat
*DAR: oh hert, en dan dan jonge wil kijke en dan hij heb op de he hert
*LOE: ja
*DAR: en dan hert gaat renne en hond ook. Dan hert doet stop en jonge gaat bij de water en hond ook.
*LOE: ja
*DAR: dan jonge, jonge is met de hond bij de water dan de hond is op de hoofd van de jonge en hij, hij de jonge luistere hij is beetje van de kikker
*LOE: heel goed
*DAR: en dan de ho hij kijkt, en hij zien de kikker heel ver en hij zegt hond dat hij moet stil zijn en dan hij kijkt bij de boom. En daar is kikker.
*LOE: heel goed
*DAR: want eh hij heb een een een eh moeder en eh kindjes.
*LOE: ja
*DAR: dan eh de jongen pakt een kikker en hij gooit.
*LOE: ja en hij gaat weer naar huis, en de hele familie kikker zegt hem gedag.
*DAR: ja
@End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, ANN kind

@Birth of ANN: 2007

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: Ik heb een heel leuk boekje, dat gaat over een hondje, en jongetje en een kikker. En dan wil ik eigenlijk dat jij gaat vertellen wat je ziet op de plaatjes

*ANN: een kikker en een jongetje die slaapt en een hond die ook slaapt en de maan en hij zit in een pot

*LOE: en wat gebeurt er dan?

*ANN: en die jongetje wordt wakker en die kikker is al weg

*LOE: en dan?

*ANN: en hij zoek hij zoekt de kikker overal en het hond ook

*LOE: ja

*ANN: dan gaan ze uit het raam kijken en hij zit in de pot

*LOE: wat gebeurt er dan?

*ANN: hij springt uit het raam en het jongetje kijkt naar het hond en dan wordt ie boos

*LOE: wat gaan ze dan doen?

*ANN: en dan gaan ze hm schreeuwen maar de hond eh die gaat iets roepen

*LOE: ja

*ANN: en dan zoekt ie overal buiten.

*LOE: en?

*ANN: het hond kijkt boos. Op de boom dan klimt in de boom dat hond en de jongetje wordt boos en dan gaat ie kijke.

*LOE: ja

*ANN: en dan komt het ...uit de boom naar benede

*LOE: ja

*ANN: hij kijkt in het boom

*LOE: en dan.

*ANN: dan valt ie en dan het uil is boos geworde en het hond gaat ergens naar op zoek

*LOE: ja, hij rent hard weg he.

*ANN: vogel is ook al boos geworden.

*LOE: en dan?

*ANN: en dan gaat ie ‘m heel hard roepe het kikker. En het hond, hij is, ziet spore

*LOE: ohja

*ANN: en dan is, ook boos worden nog, ook boos geworden nog.

*LOE: en wat is dit? Weet je dat?

*ANN: mmmmmm nee

*LOE: dat is een hert

*ANN: een hert

*LOE: ja

*ANN: en hij gaat achter het hond aan, en het hond rent weg. En dan vallen ze allebei naar benede

*LOE: heel goed

*ANN: en dan zoeken ze ook daar.

*LOE: wat gebeurt er hier?

*ANN: dan valt ie in het water

*LOE: heel goed

*ANN: dan zoeken ze daar ook.

*LOE: ja

*ANN: en dan kijken ze daar in en dan...

%comm: onverstaanbaar

*LOE: wat zeg je nou?

*ANN: dan zegt hij dat dat hond moet stil zijn

*LOE: wat zien ze dan?

*ANN: twee kikkers
*LOE: en nog meer?
*ANN: dat ze gelukkig zijn dat het een moeder is en dat het...
*LOE: en dan?
*ANN: en dan gaan ze weg met ze eigen kikker
*LOE: heel goed, en de hele kikker familie zegt ze gedag.
@End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, MIL kind

@Birth of MIL: 2008

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

*LOE: dit boekje gaat over een jongetje, een hondje en een kikker. Kan jij mij misschien vertellen wat je op de plaatjes ziet?

*MIL: kikker, een jongetje, een hondje.

*LOE: wat doen ze?

*MIL: slapen

*LOE: en wat zie je hier allemaal?

*MIL: n kikker , jongetje, hondje welke gaat uit de bed kijken

*LOE: wat gebeurt er dan?

*MIL: jongetje, jongetje was aan het kleren aan het aantrekken. En hondje was aan het hoofdje in doen in de in de bakje, glas.

*LOE: ja

*MIL: en toen was jonge roepe: kikker, kikker uit ze raam

*LOE: heel goed.

*MIL: hondje gaat uitvalle

*LOE: en dan?

*MIL: dan moest de jongetje aan t kijken. En toen was jongetje uit de raam aan t gaan om die hondje afpakken

*LOE: en?

*MIL: glas stuk

*LOE: goed gezien

*MIL: dan gaan ze alweer roepen. Dan gaan ze ga de roepen naar de grote ? en hond ga pakke. Eh ja die eeh weet ik niet meer.

*LOE: bijen zijn dat.

*MIL: ja. Gaan die bijen doen, toen was die jongetje en.. en toen was een kleine diertje uit.

*LOE: ja

*MIL: die hond en die hond was nest van de bijen aan het aanvallen en toen was bijen heel erg boos. Jongetje was in de koor aan het roepen

*LOE: en dan?

*MIL: toen was de hondje aan het wegwezen omdat de bijen haar hele tijd achter lopen en uil was op jongetje aan het kijken boos

*LOE: ja.

*MIL: en die jongetje was aan het weglopen maar die uil was hele tijd aan het pakken. En die hondje was alweer aan het roepe

*LOE: hmhm

*MIL: en toen was die jongetje gevonden weet ik niet hoe die heet.

*LOE: een hert

*MIL: hert. Was om aan t vallen. En toen was die omgevalle op hert. En toen was hert zo boos dat die was aan het rennen meteen.

*LOE: ja en verder?

*MIL: hond was die aan het kijken zo en zo en die was aan wegrennen. En toen was hondje met jongetje aan het valle. En dan ga die stoppe en dan gaan die naar boven, naar beneden.

*LOE: en toen?

*MIL: dan ga dan dan ze in water vallen. En toen gaat die heel erg zo, heel erg zo in en er was niet zoveel water. Dan denk ik nog twee om te doen, nog drie om te doen.

%comm: VIC doelt op aantal pagina's

*LOE: ja al bijna klaar.

*MIL: en toen was heel erg heel erg zacht zijn. En toen was aan het kijken.

*LOE: wat?

*MIL: achter de boom. Kikkers. Met kleintjes.

*LOE: ja heel goed. En dan?

*MIL: gaan ze weg. Gaan ze pakken ze eigen kikker.

*LOE: en de hele kikkerfamilie zegt ze allemaal gedag.

@End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, VIC kind

@Birth of VIC: 2007

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

LOE: Het boekje gaat over een jongetje, en een hondje, en een kikker. Nu wil ik Eigenlijk dat jij het verhaaltje gaat vertellen. Kan je dat denk je?

VIC: hond slaapt

LOE: en nog meer?

VIC: ..

LOE de hond slaapt ook he? En nog meer?

VIC: kikker gaat weg

LOE: ja, en dan?

VIC: hondje wordt wakker met jongen

LOE: en dan?

VIC: en dan is kikker weg

LOE: en wat doen ze dan?

VIC: hond gaat..

LOE: ja heel goed. En de jongen? Zeg maar.

VIC: gaan roepen

LOE: en kijk nou, wat is hier aan de hand? De hond zit met z'n hoofd in de pot vast he. Kan je mij vertellen wat ze dan gaan doen

VIC: vallen

LOE: ja, en dan? Wat gebeurt er hier? Het glas is kapot. En dan, wat gaan ze doen?

VIC: roepen

LOE: ja, wie gaat er roepen? De jongen gaat roepen, en het hondje gaat ook zoeken. En dan?

VIC: zoeke

LOE: wat zie je nog meer? Weet je wat dit zijn? Dat zijn bijen. Wat gebeurt er dan?

VIC: hmm

LOE: weet je niet? Geeft niet hoor. Dan komt er een mol en die bijt zo in de neus van het jongetje. En de hond gaat nog steeds naar de bijen blaffen. En dan? Dan worden de bijen helemaal boos. Want de hond heeft de bijenkorf laten vallen. Wat gebeurt er dan?

VIC: hij klimt op de boom.

LOE: heel goed. Wat zie je dan?

VIC: gevallen

LOE: Ja, hij is gevallen. Wat is dit?

VIC: ..

LOE: Een uil he. Daarom valt het jongetje naar beneden. En dan?

VIC: ..

LOE: en wat doet hij dan?

%comm: LOE vertelt het verhaal zelf verder, probeert nog vragen te stellen, maar VIC zegt niks meer

@End

@Begin

@Participants: LOE onderzoeker, OLI kind

@Birth of OLI: 2006

@Date: 17-03-2013

@Location: in het Poolse Centrum

@Stim: Frog Story

LOE: Ik heb een boekje, dat gaat over een jongetje en een hondje en een kikker en nou moet jij eigenlijk het verhaaltje vertellen.

OLI: een kikker, en hond, hond.

LOE: en ze zijn aan het slapen he

OLI: waar is de kikker?

LOE: ja precies

OLI: find

LOE: ze zijn 'm aan het zoeken.

OLI: de hond, is in the box.

LOE: en dan?

OLI: they, they want to shout but so the frog come.

LOE: ja de kikker.

OLI: de kikker is weg. En de hond is down. En then the boy..

LOE: de jongen

OLI: de jongen. De hond en de arm. En they go for a walk to find the frog

LOE: ja, ze zoeken de kikker.

OLI: they zoeken in the hole, en de hond in de beehive.

LOE: de bijenkorf

OLI: bijenkorf, en dan de jongen is scared. Because there is someone jumping out of the hole.

LOE: en dan?

OLI: the bee.. house, down. En de jongetje is looking for de kikker in the tree.

LOE: in de boom ja.

OLI: en het veel, en de jongen valt. En de uil came out. De hond is running away from the bees.

LOE: ja van de bijen

OLI: en dan, owl is going town to the...

LOE: jongen

OLI: de jongen is going on the dog. And he is shouting
LOE: aan het roepen
OLI: and then he..
LOE: een hert is dat
OLI: hert is.. running. And the dog en de hond is jumping. And then they fall
LOE: ja ze vallen
OLI: they fall in the water.
LOE: ja, water
OLI: and then they have de kikker
LOE: en wat zie je?
OLI: they hear
LOE: ja goed luisteren
OLI: luister, en ze zien de kikker
LOE: en wat zegt hij dan?
OLI: sssssh
LOE: ja
OLI: de kikker is met eh meisjekikker
LOE: ja
OLI: and they have babies
LOE: en dan?
OLI: they are playing
LOE: wat doet hij?
OLI: play
LOE: en dan gaan ze weer weg he.
OLI: ja
LOE: en dan zwaait de kikkerfamilie ze uit he.
@End

Bijlage 2

De uitgevoerde analyse aan de hand van het corpus. De zinnen van de kinderen zijn uit het corpus gefilterd en per kind onder elkaar gezet. Alle niet bruikbare spraakuitingen zijn doorgehaald. De frequentie van hoofd- en bijzinnen en de correctheid van de woordvolgorde is onder iedere set data uit een gezet. De bijzinnen zijn dikgedrukt en met rood of groen gemarkeerd, aan de hand van de correctheid van de woordvolgorde.

1)

*VAL: eehm, gaan aan het slape en kikker was eruit gekome

~~*VAL: uit de pot~~

*VAL: dan waren ehm, en dan was een jongetje met een hondje wakker geworden en gezien **dat kikker is weg**

*VAL: en dan was een jongetje verkleeden en hondje was kijken in het pot. En jongetje was eh die zoeken en uit t raam kijke en hondje was ook

*VAL: ehm, hondje was gevalle met n pot en jongetje was beetje boos

~~*VAL: mmbeetje bang~~

*VAL: die glas was kapot, maar met hondje was niks gebeurd en jongetje was een beetje boos

*VAL: dan was die jongetje met die hondje naar het bos gekomen

*VAL: en hun waren in het ehh ro in het hol zoeken en hondje was steeds eh springe en die wilde die zit honing?

*VAL: ehm, dan was eh mol gekome en die was hem zo ...

*VAL: ja hondje was eh die wasss

*VAL: ja. Dan was die bijenhuisje gevallen en bijen waren heel boos. En jongetje was eh in het boom zoeken. Dan was hij gezien een uil. En die bijen waren achter die hondje rennen. Vliegen.

*VAL: en ehm dus jongetje war anders gekomen. Naast het steen. En die was met een andre uil. En dan was hij op het steen aan het klimmen.

VAL: daar heeft hij een eh rei gevonden? Ree.

*VAL: ja. Dan was hij gestopt en hun waren in het eh water gevallen. En dan waren ze gevallen en nat geworden.

*VAL: die was bij het kapotte boom gekome en daarin zoeken

*VAL: die was kikker gevonden met hemmm vrouwtje?

~~*VAL: en kikkertjes, klein.~~

*VAL: en dan waren hun hun kikker gepakt. Welke van hun en naar huis gekome

Hoofdzinnen: 39

Goed 39

Fout 0

Bijzinnen: 1

Goed 0

Fout 1

2)

*EVA: mm, hier zie ik **dat die jongetjes is aan het slape** en die hondje is ook aan t slape maar bij andre kant en die kikker wil weg renne

*EVA: en dan eh die hondje op hem opgestaan en nu heb hij gezien **dat die kikker weg is**.

*EVA: en nu is die hondje en die jongetje eh hij zoeken in ze kamer. En nu is hij aan roepen, hij probeert het ook maar hij kan niet door die fles.

*EVA: en nu hij is gevalle en hij kijkt eh hij is bang

*EVA: en nu is hij boos en hij niet. Hij is, ehm, hem aan het likke, **omdat hij blij is**. En nu is hij aan het fluiten en die hondje aan het...

*EVA: aan t zitten en kijken op die ?plant?

*EVA: en nu, nu, nu, nu nu zijn ze heelmaal weg.

*EVA: nu is hij kijke door 'n ?hatje? en hij is, hij is aan het gluid doen, nu is hij weer op die klein bijen??

*EVA: nu is die jongetje op dat die klein diertje eruit is en die hondje is steeds aan het kijke.

*EVA: nu is die hondje ook

*EVA: laat het vallen die jongetje is aan t klimme, daar, hij wil daarin kijke. kijke en vasthouwe en jongetje...

*EVA: en nu val die jongetje door die eh uil? En die hondje is wegrennen van bijen want die zijn boos op hij heb het ge- laten vallen.

*EVA: en nu hij is steeds aan t zoeken en hij doet dit. **Om de die uil niks van hem doet**

*EVA: en hij is nu aan t roepen kikker. En die hondje is aan het.. springe. En die jongetje was de eerste binne en nu kan die niet eruit.

*EVA: dat is umm beest hier.

~~EVA: nee~~

*EVA: en die hondje is daarin kijke **of daar kikker is**. En hij was op die hert ingevalle en nu is die hert aan het wegrenne **omdat die hondje pak** en die hondje ook wegrenne

*EVA: en nu is hij stopt en hij is gevalle op grond en die hondje ook.

*EVA: hier, hier, hier, zijn ze grond. Nu is hij gevallen in water en die kijke, die lacht hem uit. En die hondje is op hem aan dit en hij is aan t luistere

*EVA: hij is en hondje zeggen stil, en hondje zwemt. Nu is hij daar kijke en die klein kindje ook. En die hondje en die klein jongetje hebben kikker gevonden en hij zijn ze aan het eh hier lopen op die grond.

*EVA: pakt hij ze eige kikker en dan gaat hij zwemmen en nu zijn ze aan het kijke **hoe ze wegzwemme**

*EVA: ja

Hoofzinnen: 48

Goed 48

Fout 0

Bijzinnen: 7

Goed 6

Fout 1

3)

*GAB: neeee..

*GAB: die jongetje slaapt en die hond naast hij en die kikker gaat weg van die glas van beker.

*GAB: die hondje en eh jongetje ‘n hebben gezien **dat die is weg**.

*GAB: hun zoeken die kikker in hele huis hier en nog buiten, jongetje kijk. Toen ging ze per ongeluk hoofd in gedaan in beker. En hond heb gevalle en die en die glas is kapot

*GAB: en dan eh die jongetje was ook uitgespringe en pak die hond

*GAB: hun ware eh die kikker zo eh roepen in bos

*GAB: en hun zoeke eh jongetje zoeke hout en hond en bij, bijhuis..?

*GAB: en hij eh, ik we, ik weet dat de die dier heb eh als hij was zo kijke dan die dier was zo op zijn neus

*GAB: en die hond eh steeds doet wat met die, huisje

*GAB: en was gevalle, de bijhuis en die hond zoeke een boom. Die kikker

*GAB: en oude die boom was uil uitgaan, en die bije waren die hond pakken

*GAB: en waren nog steeds zoeken en die uil was steeds achter hij, hier was hij nog roepe en die hond, hond was.. weet ik niet!

*GAB: ja. hij m was eh ik weet niet hoe hete die dier.

*GAB: een hert, op die hert, zitte en hier was die eh renne en die hond wilde die pakken.

*GAB: eh en hun ware gevalle die hert was hun uitgeduwd. Die jongetje met die hond waren gevallen in water en hier hun waren wat gezie gehoord. Kikker.

*GAB: en eh die jongetje zegge die hond stilzijn en hij kijk en hij kijk nu hier in die .. boom.

*GAB: en daar is kikker. Ja die zit met een vrouw.

*GAB: hij hebbe gezien nog kikkertjes. En hij was dan terug naar huis. Met die kikker, kleine.

*GAB: ja.

Hoofdzin: 37

Goed 37**Fout** 0**Bijzin:** 1**Goed** 0**Fout** 1

4)

*DAR: Jonge slaapt in bed, met hond, en knikker gaat weg.. van de van de eeh.. van de

*DAR: pot. Eh jonge met de hond kijk want kni kikker is weg.

*DAR: de jonge aanklede, hond doet pot bij de bed. Nee, hond doet hoofd bij de pot.

*DAR: hond met de pot en de jonge roepe bij de raam, van de kikker

*DAR: dan hond valt bij de raam en jonge is beetje verdrietig

*DAR: en dan jonge ook springe en dan in pak op de grond want die pot is kapot

*DAR: dan jonge nog roepe en hond de kikker

*DAR: en mol, of een bij?

*DAR: en hond wil de bij pakken, enne de jonge zocht de kikker nog. Dan de , de eh hij heb sting enne hij zien de eeh een ehm en die stingt of ik weet het niet

*DAR: en dan de de weet ik niet, wat is dit?

*DAR: bijenkorf valt op de hond en de hond wil naar boom. Of weet ik niet. En mol kijke. En dan jonge kijkt bij de boom want daar is geen hat.

*DAR: en daar is een uil en dan de bij heel veel bijen vliegt bij de boom of ehm andere enne enne hij is op de boom en danne komt de uil en hij valt.

*DAR: en hond de bijen doen de hond prikken en hond rennen.

*DAR: dan jonge wil naar een naar een weet ik niet.

*DAR: grote rots.. en hij is beetje bang. Ja hij komt en hij roept de kikker of een hond en hond is beetje, beetje, beetje moe of ehm.

*DAR: dan komt een slang en ehm en eh ren, of eh

*DAR: oh hert, en dan dan jonge wil kijke en dan hij heb op de he hert

*DAR: en dan hert gaat renne en hond ook. Dan hert doet stop en jonge gaat bij de water en hond ook.

*DAR: dan jonge, jonge is met de hond bij de water dan de hond is op de hoofd van de jonge en hij, hij de jonge luistere hij is beetje van de kikker

*DAR: en dan de ho hij kijkt, en hij zien de kikker heel ver en hij zegt hond **dat hij moet stil zijn** en dan hij kijkt bij de boom. En daar is kikker.

*DAR: want eh hij heb een een een eh moeder en eh kindjes.

*DAR: dan eh de jongen pakt een kikker en hij gooit.

*DAR: ja

Hoofzin: 39

Goed 39

Fout 0

Bijzin: 1

Goed 0

Fout 1

5)

*ANN: een kikker en een jongetje die slaapt en een hond die ook slaapt en de maan en hij zit in een pot

*ANN: en die jongetje wordt wakker en die kikker is al weg

*ANN: en hij zoek hij zoekt de kikker overal en het hond ook

*ANN: dan gaan ze uit het raam kijken en hij zit in de pot

*ANN: hij springt uit het raam en het jongetje kijkt naar het hond en dan wordt ie boos

*ANN: en dan gaan ze hm schreeuwen maar de hond eh die gaat iets roepen

*ANN: en dan zoekt ie overal buiten.

*ANN: het hond kijkt boos. Op de boom dan klimt in de boom dat hond en de jongetje wordt boos en dan gaat ie kijke.

*ANN: en dan komt het ...uit de boom naar benede

*ANN: hij kijkt in het boom

*ANN: dan valt ie en dan het uil is boos geworden en het hond gaat ergens naar op zoek

*ANN: vogel is ook al boos geworden.
 *ANN: en dan gaat ie ‘m heel hard roepe het kikker. En het hond, hij is, ziet spore
 *ANN: en dan is, ook boos worden nog, ook boos geworden nog.
 *ANN: ~~mmmmmm nee~~
 *ANN: ~~een hert~~
 *ANN: en hij gaat achter het hond aan, en het hond rent weg. En dan vallen ze allebei naar benede
 *ANN: en dan zoeken ze ook daar.
 *ANN: dan valt ie in het water
 *ANN: dan zoeken ze daar ook.
 *ANN: en dan kijken ze daar in en dan...
 *ANN: dan zegt hij **dat dat hond moet stil zijn**
 *ANN: twee kikkers
 *ANN: **dat ze gelukkig zijn dat het een moeder is** en dat het...
 *ANN: en dan gaan ze weg met ze eigen kikker

Hoofzin: 38

Goed 38

Fout 0

Bijzin: 3

Goed 2

Fout 1

6)

*MIL: ~~kikker, een jongetje, een hondje.~~

*MIL: ~~slapen~~

*MIL: n kikker , jongetje, hondje welke gaat uit de bed kijken

*MIL: jongetje, jongetje was aan het kleren aan het aantrekken. En hondje was aan het hoofdje in doen in de in de bakje, glas.

*MIL: en toen was jonge roepe: kikker, kikker uit ze raam

MIL: hondje gaat uitvalle

*MIL: dan moest de jongetje aan t kijken. En toen was jongetje uit de raam aan t gaan om die hondje afpakken

*MIL: ~~glas stuk~~

*MIL: dan gaan ze alweer roepen. Dan gaan ze ga de roepen naar de grote ? en hond ga pakke. Eh ja die eeh weet ik niet meer.

*MIL: ja. Gaan die bijen doen, toen was die jongetje en.. en toen was een kleine diertje uit.

*MIL: die hond en die hond was nest van de bijen aan het aanvallen en toen was bijen heel erg boos. Jongetje was in de koor aan het roepen

*MIL: toen was de hondje aan het wegwezen **omdat de bijen haar hele tijd achter lopen** en uil was op jongetje aan het kijken boos

*MIL: en die jongetje was aan het weglopen maar die uil was hele tijd aan het pakken. En die hondje was alweer aan het roepe

*MIL: en toen was die jongetje gevonden weet ik niet hoe die heet.

*MIL: hert. Was om aan t vallen. En toen was die omgevalle op hert. En toen was hert zo boos **dat die was aan het rennen meteen.**

*MIL: hond was die aan het kijken zo en zo en die was aan wegrennen. En toen was hondje met jongetje aan het valle. En dan ga die stoppe en dan gaan die naar boven, naar beneden.

*MIL: dan ga dan dan ze in water vallen. En toen gaat die heel erg zo, heel erg zo in en er was niet zoveel water. Dan denk ik nog twee om te doen, nog drie om te doen.

*MIL: en toen was heel erg heel erg zacht zijn. En toen was aan het kijken.

*MIL: achter de boom. Kikkers. Met kleintjes.

*MIL: gaan ze weg. Gaan ze pakken ze eigen kikker.

Hoofdzin: 44

Goed 44

Fout 0

Bijzin: 2

Goed 1

Fout 1